

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

V 2014 9

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Светлана Митић
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

УДК 821.163.41.09
DOI 10.7251/fil1409277m

САХИБ НЕНАДА ВЕЛИЧКОВИЋА – РОМАНОМ УПРКОС БАЛКАНИЗМУ

Апстракт: Сахиб Ненада Величковића је роман којим се деконструира балканистички дискурс, тематизовањем међународних мировних мисија током и након сукоба на тлу бивше Југославије, конкретно у Босни и Херцеговини, у последњој деценији XX века. Писац первертира позицију приповедача спрема доминантних локалних културних кодова и пародира наводни хуманистички карактер међународног хуманитарног интервенционизма и с тим у вези, шире гледано, самоодређење становника Првог света. Неке од тема имплицитно заступљене у овом сатиричком епистоларном роману су другост, уз супротстављање кључних или претпостављених кључних културолошких позиција Балкана и Запада, балканизација као уситњавање и слабљење националне државе зарад интереса неолибералног капитализма, али и као повратак заједнице племенском, заосталом и примитивном, вулгаризација језика и пародирање агресивног дискурса Запада, те детабузација властите културе и друштва.

Кључне речи: постколонијална теорија, балканизам, епистоларни роман, сатира, другост, родност, хетерофобија, интервенционизам.

Роман Сахиб сарајевског писца Ненада Величковића је сатирички епистоларни роман састављен од шездесет електронских писама, која свом момку Џорџу у Велику Британију пише неименовани мушкарац у раним тридесетим годинама, током годину дана боравка у мисији у Сарајеву. Аутор писама је типизирани радник страних владиних и невладиних организација које су кроз бројне пројекте у разним секторима биле присутне и радиле широм Босне и Херцеговине у периоду након грађанског рата 1992–1995. Из писама сазнајемо утиске и размишљања странца о земљи и људима, док пратимо развој односа између њега и Сахиба, његовог возача, који је страном послодавцу на располагању двадесет четири сата дневно. Романом се с једне стране демистификује глобално присутна пракса ратног и мирнодопског интер-

венционизма НАТО и његових земаља чланица, а с друге деконструира балканистички дискурс.

Балканизам се до појаве *Имагинарног Балкана* Марије Тодорове сматрао подврстом оријенталистичког дискурса, без покушаја њихове прецизније диференцијације. Према Тодоровој, дискурсно одређење међуодноса Балкана и „Европе“ не треба подводити под оријентализам јер оба појма имају везе с дискурсом моћи, те их треба додатно одредити. Неки од разлога због којих је Балкан као предмет евроцентричног дискурса еволуирао од географског до идеологизованог, имагинарног простора јесу геополитика и одсуство колонијалне историје (1999: 44). Изводећи разлику између два појма, Тодорова оријентализам дефинише као импутирање односа опозиције између Окцидента и Оријента, а балканизам као

двосмисленост или нејасност унутар западног идентитета. Простор Балкана замагљује пожељно самоодређење и класификације западноевропског грађанина, те наводним уношењем прљавштине и нереди завређује осуду (1999: 38–39).

Балканистички дискурс у *Сахибу* деконструисан је кроз неколико елемената. Први и шири су антихуманистички и нехуманитарни принципи деловања економских актера и процеса, манифестације онога што зовемо неолибералним капитализмом. Други се тиче лажне или површне „западне“ софистицираности приповедача, која је видљива искључиво на нивоу материјалне културе. Трећи је хомосексуалност приповедача, која се може читати као елемент новијег пожељног самоодређења грађана *Првог света*, а његово балканистичко неприхватање може се тумачити као противцивилизацијско. У домаћој култури, којој је неоргански наметнуто бављење сексуалношћу и која се стога доживљава као хомофобна, оваквим избором код домаћег читаоца аутоматски се первертирају приповедачава позиција и његов спољни балканистички дискурс.

Већ је Тодорова окарактерисала балканистичку дискурсну критичност и самокритичност као жигосање и саможигосање, које је, по њеном мишљењу, типично за Балканско полуострво уопште, уз изузетак Бугара (1999: 11–12). Роман је стога потребно читати у кључу поделе балканизма на спољне и унутрашње (Јурак, интернет), утолико што он сатиричким деконструисањем првих превазилази тј. занемарује друге и њима својствене поделе. Величковићев роман књижевни је одговор на Јураков предлог антибалканистичког поступка, по којем је оздрављење од унутрашњег балканизма, оних његових видова који га афирмишу као и оних који га побијају, могуће уз изградњу алтернативе која потире са-

мопрезирну балканофобију али и ускогрудни и гиздав национализам. Иако Јурак сумња у могућност отпора, макар и дискурсног, Величковић сматра дужношћу противљење знатно стабилнијем и моћнијем дискурсном апарату који се занима Балканом и, још битније, економији и друштвеним односима који се равнају само по закону џунгле (Јурак, интернет).

С друге стране, Величковић је сатиричан по питању појава као што су локални националшовинизам и бројне манифестације неграђанске културе, које перципира у историјским оквирима, на оси која повезује социјалистички поредак прошлости и неоколонијалну садашњост и будућност региона. Себи дозвољава овакву позицију из перспективе некада формално унитарне културе СФРЈ, очито сматрајући заједнички језик довољном основом за свој поступак. Његови јунаци се откривају као типични социјалистички грађани (Сахиб, његова жена), а препознатљива су и нека општа места културе БиХ и некадашње заједничке државе. У том смислу, његова критика је ограничена његовом специфичном позицијом писца и интелектуалца донекле идеалистичких диспозиција, усвојених или развијених у околностима идеологије и историје социјалистичке Југославије, и која је као таква применљива на њен цели простор.

Избор имена Сахиб за назив романа и главног локалног јунака мора се тумачити у светлу постколонијалне теорије. Реч арапског порекла, чије је основно значење *друг*, *пратилац*, али која током колонијалне ере, у контексту историје британског колонијализма у Азији, добија значење *господар*, симболизује сложеност и развој односа између возача и мисионара глобализације. Иако писац на више места у роману разоткрива приповедачау неписменост, чему би се могло приписати његово прво погрешно читање Сахибовог имена као

Сахиб, очито је да приповедач није у стању да се свом потчињеном обрати изразом који једном Британцу може да значи само господар. Сахиб, који на почетку и јесте само пратилац, на крају преузима место господара у њиховом односу, што је тек један од бројних примера отвореног интерполирања колонијалног дискурса.

У погледу језика и начином на који обликује просторну димензију романа, Величковић се угледа на наслеђе путописне литературе колонијалног доба. Приповедач ужива повлашћен положај, као и сви странци у мисијама у БиХ и бившој Југославији, који је упоредив с друштвеном и статусном доминацијом колонизатора (Veličković 2007: 6). Његове опсервације о Балкану су, с једне стране, стереотипне и балканистичке, како их дефинише Тодорова, јер њихова сугестивност почива како на неодређености, тако и на емотивној компоненти. Окрутност, неотесаност, нестабилност и непредвидивост одлике су којима се допуњују представе о оријенталном, тј. балканском другом (1999: 208–209). Хистериичност дискурса „цивилизованог“ неоконизатора у сусрету с недокучивим, дивљим, неконтролисаним, те тако увек потенцијално опасним домородачким, осавремењена је и нијансирана драматизовањем које Величковић стереотипно али ефектно повезује с мушком хомосексуалношћу.

Величковићева иронија ступа на сцену када схватимо да је, у духу времена, мисија истовремено туристички аранжман (неизоставан је викенд у Дубровнику као награда за муке у балканском калу). Међутим, тај аранжман уме да буде помало разочаравајући, јер нема стварне опасности по живот, а ни последице рата и разарања нису довољно видљиве: „Нажалост, сасвим девастирани [зграде] покривене су билбордима, што је штета, јер након свих оних ратних снимака човјек ипак очекује мало више

атрактивних рушевина. Осјећам се преварен, као кад на примјер платиш улазницу за неки секси филм, а онда унутра откријеш да су слободне сцене исјечене.“

Сахиб нам разоткрива шта би, поред тобожњих хуманистичких разлога, још могло да мотивише припаднике међународне заједнице на интервенционистичко мисионарење. Бројни су примери колонијалне књижевности где путник који долази у страну земљу, првенствено из жеље за авантуром или материјалном добити, трпи утицај заједнице у коју задире и последично открива скривене негативне стране своје личности, односно, у складу с колонијалним тумачењем, под њеним утицајем доживљава нежељени, регресивни психолошки преображај (Ashcroft 2000: 40–41). Тако је и у случају Величковићевог епистоларног јунака, који већ у другом писму објашњава разлог доласка: „Али моја одлука остаје непозива. Желим шест мјесеци провести без тебе, да бих био сигуран желим ли остаток живота провести с Тобом.“ (2007: 7). Истовремено, помагач Сахиб је за странца као рукавица којом додирује „овај потенцијално заразни дио свијета“ (2007: 80). Хомосексуалним заплетом локални мушкарац постаје елементом еротског искушавања неоконизаторног јунака и стабилности његове везе и личности. Међутим, коментарима о Сахибу и приповедачевом залуђеношћу њиме первертира се сексуална димензија колонијалног дискурса, утолико што је балканистички дискурс искључиво мушки (Todorova 1999: 35).

Са схватањем мисије као великог путовања ради самооткривања, посао и рад губе вредност сами по себи и постају средство зарађивања и формирања веза с другим припадницима друштвене групе или група с којима се приповедач идентификује. Посао странаца је профит, а приче о пројектима деминирања и шверцу хероина разоткривају меха-

низме прања новца и остваривања зараде. „Поента је [...] у томе да им се наш већи профит представи као њихова боља будућност.“ (Veličković 2007: 137). Срећом или несрећом, пројектима Величковићевог странца тек се пародирају остварења великих неолибералних шпекуланата (сеча амазонске прашуме наспрам неостваривог пројекта снимања акционог филма у јами из Другог светског рата у којој је почињен масовни злочин). Промењене (или коначно остварене?) личности, главни актер на крају романа одлази даље, у суседну Србију, која је ново, шире поље могућег неоколонијалног деловања и уносније зараде.

Као што је већ речено, балканистички дискурс и тобожња оправданост страног присуства у БиХ деконструишу се демистификовањем рада мисија – при чему је јавна мистификација страног присуства неизбежна и неопходна, због културолошког раскорака, језичке баријере и тајновитости самих послова мисија – и разоткривањем идеолошке позадине за улазак у земљу. Мисије имају свој политичко-економски програм; тако у 26. писму странац каже да је Босна и Херцеговина формално независна и суверена, али да „сви знају да је посриједи прелазни облик између резервата и колоније“ (Veličković 2007: 73). Романом се, дакле, репрезентују неоколонијални процеси и односи, који су јаснији у светлу одређења модерног, капиталистичког колонијализма Аније Лумбе, која га диференцира у односу на преткапиталистички колонијализам. Модерни колонијализам се није задовољио узимањем данка, ресурса и богатстава из освојених земаља, већ је реструктурисао њихове привреде и увукао их у сложене односе с властитом, доводећи до протока како добара тако и људи. Утолико су интервенционизам и мисије у функцији агресивног неолибералног капитализма, јер нису манифе-

стација трансисторијског импулса за освајањем, већ саставни елемент развоја капитализма (Loomba 1998: 4, 20–21).

Разлози страног присуства откривају се кроз неколицину описаних пројеката, а они су раскидање веза са социјализмом и његовом идеологијом, његово искорењивање из размишљања људи и начина организовања заједнице, и постепено увођење у тржишну економију. Писац дефинише тржишну економију као уништавање основа за покретање и одрживост аутентичне економије подручја, указује на антихуманистичке и антиеколошке аспекте капитализма, а на једном месту, крајње цинично, објашњава поробљивачке механизме неолибералног капитализма и неоколонијализма:

Врло је једноставно. Неколико развијених земаља продаје оружје неразвијеним, који се међусобно униште, онда развијене земље обнављају неразвијене својим застарјелим технологијама узимајући зауврат сировине, енергију или простор за војне базе. Сад, захваљујући Ван дер Клифту, први пут разумијем шта је наш професор на колеџу мислио кад је Америку упоредио са савршеном животињом која се храни сопственим говнетом. (Veličković 2007: 105)

Оптужбе за неорганизованост, леност, пасивност, покондиреност, неспособност за слободно размишљање, летаргичност, неефикасност, мањак иницијативе, храбрости и искрености, неодговарајућа брига система за децу, младе и старе, уткане су у ткиво романа на такав начин да сатирик Величковић напушта једнообразни простор потпуне афирмације балканизма, без негативних конотација, успевајући ипак да не уђе у простор његове покуњене афирмације, која прихвата бинарне опозиције (Југак, интернет). Величковић проказује организовано криминално понашање локалних политичара, који су мешавина интелектуалаца, пиљара и шибицара. Пословичну сервилност демонстрира

кроз критику локалног новинарства, чија су оруђа радије машта и еуфемизми, него радозналост и стварна критичност. Без обзира на присутност или одсуство аналогних места у култури Запада и мимо принципа бинарности, неке описе парадоксалних видова понашања тешко је не тумачити у кључу Домановићеве *Данге*, иако је могуће посегнути за питањем органског културолошког статуса било којег од репрезентивних видова стварности.

Већ је речено да избором хомосексуалца за приповедача Величковић аутоматски постиже ефекат другости код домаћег читаоца. Хомоеротски дискурс присутан је од прве до последње стране, од наизглед спонтаних коментара о сексепилу мушкараца, преко сећања на интимне тренутке из пређашњег заједничког живота са Џорџом, све до сексуалног чина са Сахибом на крају романа. Међутим, Величковићева обрада теме хомосексуалности сама по себи није ни сасвим стереотипна, нити је хомофобна или вулгарна. Уколико се при стварању свог јунака и његовог израза писац ослонио на стереотипе, пажљивом конструкцијом хомосексуалног дискурса, успелом драматизацијом кључних догађаја и односа у роману те бројним детаљима који остављају утисак проживљености, писац „материјализује“ довољно заокруженог приповедача. У извесној мери он користи елементе претпостављеног хомосексуалног дискурса који се у односу на хетеросексуални, нарочито у друштвима у којима се изразито потенцира идеал традиционалне породице с децом, мора схватити као хетерофобан и проблематичан, уз последицу додатног наглашавања негације прокламованих циљева и сврхе мисија и интервенционизма.

Прича у којој се нашао Сахиб могла би се схватити као опште искуство рада у међународним организацијама у Босни и Херцеговини након рата, али и у

Србији и вероватно свуда где међународна заједница има своје мисије. Док локално становништво не ради или зарађује тек да преживи, радник међународне организације ужива у благодатима стране плате, која је вишеструко већа од домаћег просека. Дружи се са странцима, поправи или научи енглески, доступне су му војне базе и продавнице у којима се продаје оригинална америчка роба или роба произведена у ЕУ. Ту су путовања, дневнице, премије осигурања (у случају да се бави ризичним послом као што је деминирање), и разне друге повластице. Ово ће га вероватно мотивисати да чини све што може не би ли задржао посао, те тако за послодавца ради и оно што није у опису радног места. Тако барем претпоставља неименовани аутор електронских писама, који до самог краја односа са Сахибом не налази разлога да престане веровати у возачеву логику сервилности и лукавости.

Како развија однос са странцем, Сахиб не остаје неутралан. Неизбежан процес зближавања са човеком с којим проводи скоро сваки дан у седмици развија се од подсмевања на рачун наивности странца, које истоме измиче, преко искреног интересовања и његовог укључивања у властити живот, до одустајања од тог односа, који, упркос уложеној енергији и отворености у приступу, доноси плодове само на материјалном, физичком плану, али не и духовном. Странчева етичност, уколико се не ради о прагматичној, ситно користољубивој, извитопереној прорачунатости, формална је у смислу исповедања хришћанства, према потребама и интересима доминантно хомосексуалне личности. Боравак у мисији подсећа на крсташки поход у граду у којем је већина становника исламске вероисповести. Жеља за преобраћивањем у хришћанство, коликог год фиктивна, спаја се с нагоном да се заведе Сахиб. Заиста,

странац ће доживети растерећење на Божић, с вером која се своди на задовољење физичке жеље, а потом наставити свој крсташки, хомосексуално-неоколонијално-глобалистички поход даље на истоку, потврђујући идентитет освајача и колонизатора.

Разматрање *Сахиба* мора узети у обзир ауторов шири опус, те посебно његов активно-стваралачки однос према језику као средству изражавања, у хумористичним или иронијским жанровима, као што су новински чланци или некарактеристичне и експерименталне књижевне форме (нпр. *Viva Sexico*). Величковићев третман језика кључан је за његово позиционирање у односу према властитој језичкој али и широј култури. Његова позиција је одбрамбена утолико што потенцира надоградњу језика и културе изнутра, уз богаћење и надопуну основе спољним утицајима, али кроз однос „обрнуте паразитске симбиозе“. Величковићевој критици изложено је оно од чега у великој мери болује књижевност али и сва култура на некада формално-институционално обједињеном простору српскохрватског језика, незадржива и нефилтрирана интрузија елемената страних култура, превасходно енглеског језика и англо-америчке културе.

Уколико читалац не познаје нпр. Величковићеве новинске чланке, неће можда испрва читањем *Сахиба* увидети с каквом инвентивношћу и лакоћом аутор црпи грађу из најдубљих извора матерњег језика и ту материју облачи у рухо модерног и духовитог језичког израза, не либећи се да присвоји и потребама свог стваралаштва прилагоди агресивно и некритички прихваћене туђице. Аутор узима матерњи израз и конотативно га допуњује или мења у контексту савремених збивања, често га постављајући у међуоднос са савременим дневно-политичким, банализованим изразом, обогаћујући први и наглашавајући зна-

чењску редуцираност другог. Утолико изненађује поједностављен израз у *Сахибу*, док се не схвати пишчева накана да коељовским језиком или језиком карактеристичним за преводну бестселерску литературу укаже на осиромашење које се дешава језику и култури, а тиме дугорочно и друштвеној стварности. До тог осиромашења доводи есенцијалистичко-балканистички третман културе, потпомогнут тржиштем и трендом „отварања“ диктираном културолошком транзицијом, у којој се стварање и богаћење властите културе, ма колико слојевите, морају схватити условно. Пример снимања „домаће“ сапунице према мађарском сценарију које кредитира приповедач за Величковића је парадигма таквог културног стварања.

Роман завршава напоменом тобожњег преводиоца писама, чиме се пориче њихов фиктивно-романескни карактер, а у формалном смислу указује на хиперреалистични поступак. Ради се о веома кратком трактату који објашњава приступ „превођењу“ писама и говори о последицама агресије енглеског језика на домаћи говорни простор. Од уласка НАТО снага на територију Босне и Херцеговине, а у међувремену и шире, те с активностима приступа ЕУ, енглески је постао језик политике и законодавства, те почео да преузима примат у другим областима, попут економије и образовања. Несразмера обима и брзине утицаја и немогућност земље и језика да таква утицаја филтрирају и адекватно апсорбују значајан су мотив за писца да напише овај роман, што експлицитно наводи у овој напомени, макар кроз посредовање фиктивног преводиоца. Нарушавању језика и формирању тзв. англосрпскохрватског и англобошњачког, у периоду док Бошњаци тек формално конституишу свој језик у процесу националне консолидације (овоме се „преводиоца“ отворено противи, јер даје себи слободу да се служи свим

варијантама три-четири стандарда некадашњег заједничког језика, онако како у реченици лепше звучи) доприноси армија нешколованих преводилаца и преводилачка хиперпродукција. Писац се намерно користи „иновацијама“ квазисловотвораца као карикатуром, како би начинио „језичку фотографију времена у којем живимо“ (Veličković 2007: 174).

Напомена преводиоца је вредан осврт на дешавања у лингвистичком простору Босне и Херцеговине, а сада и шире. Писац је критичан према поступцима позајмљивања из енглеског којима се сакати матерњи језик, као што су дословно преузимање делова синтагми (чиме смо уместо ранијег грађанског добици цивилно друштво), уношење у језик фонетски транскрибованих лексема као што су *офис* или *факинг* (премда матерњи језици имају еквиваленте и обилују вулгарним терминима), као и задржавање оригиналних графема у речима, као што су *fax* и *sex* (што је опет у духу поенглезивања и вулгаризације изражавања и општења). Лингвистичкој слободи која је, можебити, постојала пре најновије (предратне, ратне и поратне) идеологизације језика, а која је, барем номинално, подједнако укључивала одговорност и језикотворца и конзумента, писац супротставља непрофесионалну, незналачку равнодушност понајвише преводилаца, али вероватно и других приучених професионалаца, новинара, публициста и медијских радника уопште, који се без стручности, а олако и без гриже савести, лађају бављења језиком. Но то им се мора опростити, јер су рођени после социјализма, незатровани су његовим вирусима и припадају новом времену, ироничан је Величковић. Иако без неосноване сентименталности према социјализму, за писца је он по много чему системски обезбеђивао стварање и трајање позитивних вредности у периоду пре рата, па

тако и када је у питању политичко и културолошко бављење језицима народа бивше Југославије.

Електронско писмо је форма коју у стварној комуникацији карактерише могућност неспутаног и разноврсног изражавања, уз коришћење језика који може да варира од строго формалне кореспонденције до оне која је подвргнута минималним синтаксичким, лексичким и ортографским правилима. Без обзира на утисак свакодневног, модерног израза и вртоглавости забележених мисли који оставља Величковићев роман, језик његових писама је правилан, књижевни и строго контролисан. Нит основног заплет се прати лако, без обзира на мозаичност текста услед бројних дигресија. Управо преплитањем описа свакодневних дешавања, личних и туђих доживљаја и убачених коментара на наизглед безброј појава писац ствара штиво у којем се, принципом бинарности, кроз значењске опозиције на нивоу синтагме, реченице, пасуса и дужих текстуалних целина, комбинују различити, често драстични вредносни ставови, који се могу подвести под, с једне стране, спољни балканизам, док с друге представљају примере поменуте самокритичне перцепције становника Сарајева, тј. Босне и Херцеговине. Према Тодоровој, балканистички дискурс је најприсутнији у новинарским или квазиновинарским литерарним формама – путописима, политичким есејима и академском новинарству – што роман у виду електронског писма чини сасвим адекватном формом за деконструисање таквог дискурса (1999: 43).

Уз све речено, Сахиб такође осликава и критикује немоћ и непримереност монокултуролошког дискурса који доминира локалним просторима, а самим тим и у књижевности која у њему настаје, у условима стално присутног страног утицаја и управљања, те вазалног статуса како стварног, геофизичког просто-

ра, тако и простора језика и културе. Простор у којем и о којем пише Величковић, који се данас назива Западним Балканом, односно регијом, сведен је на пуку географску одредницу и силом се лишава својих етничких особености. На ширем плану свог романа Величковић супротставља неолибералну, глобалистичку идеологију идеологији конкретне вишенационалне државе, чији капацитет самоодрживости није био довољан да однесе превагу над инхерентним негативним појавама и процесима, истовремено наслућујући могућност остварења „мозаика нације“ као одрживог државотворног модела, уместо пристајања на увезени модел мозаика националних држава (Todorova 1999: 321). Разбијањем вишенационалног и увођењем наднационалног, државе се свде на пукe територије, а друштвене групе с нација на заједнице и групе фиктивно диференциране по принципима редукцијског социјалног дефинисања. Ако се може прихватити да су два централна јунака овог романа представници двеју

таквих скупина и да локални житељи свој доживљај стварности лако могу да поистовете с оном приказаном у роману, онда је *Сахиб* истински књижевни исечак стварности, аутентични израз и представа конкретног подручја у описаном тренутку.

Литература

1. Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths и Helen Tiffin (2000), *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, London – New York: Routledge.
2. Veličković, Nenad (2007), *Sahib*, Beograd: Stubovi kulture.
3. Jurak, Karlo, „Diskurs balkanizma u kontekstu 'EU-topije““, интернет, доступно на <http://www.ffzg.unizg.hr/usf/diskurs-balkanizma-u-kontekstu-eu-topije>.
4. Loomba, Ania (1998), *Colonialism/Postcolonialism*, London – New York: Routledge.
5. Todorova, Marija (1999), *Imaginarni Balkan*, Beograd: XX vek.

NENAD VELIČKOVIĆ'S SAHIB: NOVEL WRITING AGAINST BALKANISM

Summary

This paper examines the critical interpretation of the Balkanist treatment of the Balkan Peninsula and its populations by the West in the post-socialist era, as represented in the novel *Sahib* by Sarajevo writer Nenad Veličković, in the context of international peace and recovery missions in Bosnia and Herzegovina during and after the 1990s conflicts. The writer grounds his critical interpretation on a reversal of the narrator's position relative to the dominant codes of the local culture and against the assumed humanistic character of international humanitarian interventions. Some of the themes and issues present in this satirical epistolary novel are otherness, through an implicit opposition of the Western and Balkan cultural models and elements, balkanisation understood as the fragmentation and de-

mise of selected nation states in the interest of neoliberal capitalism as well as societal regression into tribalism, vulgarisation of linguistic and communication standards and the intrusion of aggressive Western discourses, and de-tabooisation of the writer's culture and society.

svetlana.mitic@unibl.rs